

DEPARTAMENT DE FILOLOGIA CATALANA
UNIVERSITAT DE BARCELONA

PROGRAMA DE DOCTORAT “*LA NORMATIVA: TEORIA I PRÀCTICA*”
(BIENNI 1989-1991)

**LA FONÈTICA DELS PARLARS
BALEÀRICS SEGONS LES NOTES
DE MANUEL MILÀ I FONTANALS.
INTERPRETACIÓ I ESTUDI LINGÜÍSTIC**

DE

FRANCESC BERNAT I BALTRONS

**TESI PER A L'OBTENCIÓ DEL GRAU DE DOCTOR EN
FILOLOGIA CATALANA**

DIRECTOR: DR. JOSEP MORAN I OCERINJAUREGUI

ANY 2001

PRESENTACIÓ DE LA TESI

L'estudi del segle XIX i, especialment, de la tasca dels personatges més importants d'aquesta època és un aspecte al qual la ciència catalana hauria de dedicar una especial atenció, ja que bona part de la història política, cultural i lingüística més propera del nostre país no s'explica o és difícilment comprensible sense tenir en compte els fets, l'activitat i les idees produïdes al llarg d'aquell segle. La lingüística catalana, en particular, no ha dedicat massa atenció a uns anys que li són crucials en molts aspectes. En primer lloc, perquè el segle XIX és l'època en què la lingüística moderna, ja independent de la filologia, anava donant els seus primers fruits a Europa i, en segon lloc, perquè aquest també és el període en què la lingüística catalana començà a fer els seus primers passos. Tot i que ja comptem amb destacades recerques sobre aquesta centúria, resten encara inèdits o sense estudiar bona part dels treballs o reflexions que els homes del XIX destinaren a la llengua catalana

En aquest sentit, la figura i l'obra de Manuel Milà i Fontanals és clau per entendre la història de la filologia catalana del XIX. Malgrat els seus dubtes sobre la viabilitat del català com a llengua formal, la contribució de Milà al redreçament i a la coneixença del passat literari de la nostra llengua, per una banda, i a endagar els primers estudis lingüístics sobre el català fets des d'un punt de vista científic, per altra banda, és indiscutible i ja ha estat suficientment valorada¹. Tanmateix, l'obra lingüística de Milà és lluny de ser coneguda amb la profunditat que es mereix, bàsicament per dos motius. En primer lloc, la majoria dels estudis sobre l'obra de Milà han estat dirigits cap a les seves investigacions literàries, crítiques o erudites, ja que Milà fou essencialment un investigador de la literatura antiga; en segon lloc, perquè una part destacable dels estudis lingüístics de Milà resta encara inèdita o han quedat eclipsats pels seus treballs a l'entorn de la literatura medieval i popular.

¹ Vegeu, per exemple, Jorba (1984) i Solà (1991).

En aquesta tesi em proposo donar a conèixer i estudiar una part de l'obra lingüística de Milà que encara és desconeguda : les notes sobre els dialectes catalans que es conserven actualment al Fons Milà de la Biblioteca Menéndez y Pelayo de Santander amb la resta del seus papers personals. Tal com veurem, les notes esmentades havien de ser la continuació del projecte de descripció del català parlat que Milà havia iniciat amb la publicació dels *Estudios de Lengua Catalana* (1875) dedicats al barceloní, la primera descripció científica d'una varietat del català amb què compta la lingüística del nostre país. Al seu torn, aquest projecte havia de ser el treball previ que servís de base per a una futura gramàtica històrica del català que, segons Milà, no es podia iniciar sense conèixer abans la realitat de la llengua parlada. Milà, doncs, era ben conscient que, malgrat la tasca dels prohoms de la Renaixença (incloent-hi la seva), els estudis sobre el català eren lluny d'estar al mateix nivell científic que ja posseïen els treballs que la romanística i la indoeuropeística havien dedicat a bona part de les llengües europees. En aquest sentit, Milà era de les poques persones de la seva època que s'adonava que un dels principals problemes lingüístics que afectaven les persones cultivades de l'àrea catalanoparlant no era tant la manca d'una gramàtica, diccionari o normativa unànimement acceptada sinó la desconeixença profunda sobre la realitat del català parlat al llarg de la seva extensió.

El treball que ha representat aquesta tesi ha consistit essencialment en la transcripció i comprensió de les notes de Milà sobre la fonètica del català insular, una de les parts més destacables dels papers autògrafs esmentats, i el seu estudi lingüístic i filològic que permeti arribar a copsar les característiques d'aquest estudi inèdit de Milà i la informació que conté sobre el baleàric. A diferència d'altres investigacions filològiques, no he pogut fer una edició crítica dels materials citats, perquè no constitueixen una obra acabada sinó un conjunt de notes i apunts personals, amb una estructura provisional, que havien de ser les dades que fonamentessin la continuació d'un projecte que

mai no veié la llum. La raó per la qual he triat les notes de Milà sobre el baleàric i no la resta de les dades dialectals recollides és doble. Per una banda, els papers en què Milà anota les principals característiques del català insular constitueix una de les parts més extenses, més ben estructurades i legibles del conjunt de notes citades, ja que la resta o bé no estan tan ben organitzades i presenten dificultats de comprensió (com és el cas dels apunts sobre el valencià i el català central), o bé proporcionen un volum molt menor d'informació (cas de les notes sobre el nord-occidental i el rossellonès). La descripció del baleàric, doncs, és el material inèdit més ben treballat del conjunt de notes milanianes sobre els dialectes catalans que es conserven a Santander ja que, molt probablement, aquest parlar havia de constituir la continuació immediata dels *Estudios de Lengua Catalana*. Per altra banda, esbrinar quins havien estat els resultats obtinguts per Milà sobre el baleàric pot ser crucial per dilucidar una qüestió que mai no justificà plenament : les raons per les quals va decidir modificar la seva classificació binària dels dialectes catalans del 1861 (en orientals i occidentals) per passar el 1875 a proposar una divisió tripartita (oriental, occidental i baleàric) en què el català insular passava a formar un grup dialectal amb entitat pròpia dins el nostre diasistema lingüístic.

Així mateix, un cop vaig haver interpretat les notes, vaig adonar-me que les referents a la fonètica dels parlars baleàrics eren les dades més voluminoses, originals i interessants del conjunt de la descripció milaniana per la raó que la immensa majoria de referències a la morfologia del català insular eren una transcripció més o menys exacta de la *Gramática de la lengua mallorquina* (1835) de Joan Josep Amengual –especialment les relatives a la morfosintaxi del mallorquí, que és la varietat a què Milà dedica més atenció- i, pel que fa al lèxic, del *Diccionari mallorquí-castellà* (1840) de Pere Antoni Figuera i, possiblement, del *Nuevo diccionario mallorquín-castellano-latín* (1841-1858) d'Amengual. És cert que una petita part d'aquestes últimes dades -

bàsicament, les notes sobre la morfologia del menorquí i l'eivissenc representen una aportació original de Milà, però són numèricament inferiors i d'un valor desigual a la importància i volum d'informació que havia pogut recollir sobre la fonètica baleàrica. Aquesta és la raó per la qual vaig decidir finalment centrar-me en aquesta part de les notes inèdites de Milà i ho vaig fer amb el convenciment que constitueixen una de les parcel·les més significatives i valuoses dels papers autògrafs de Milà sobre els dialectes catalans.

Així, la primera fase de la tesi ha consistit en la transcripció dels apunts personals de Milà sobre la fonètica del baleàric i la seva interpretació, tant des del punt de vista purament formal com de contingut. Cal ser conscient que estem davant d'uns materials personals que, en principi, no havien de ser llegits o entesos per ningú més que no fos el seu propi autor. Com a conseqüència d'aquest fet, la lletra de les notes de Milà (petita i gens clara) i les convencions i abreviacions personals que emprava i que caracteritzen aquests papers autògrafs dificulten enormement la comprensió de la informació que contenen. Per aquesta raó, una part considerable del temps que he dedicat a aquesta tesi ha estat dedicat a una feixuga tasca de transcripció i interpretació de les dades. La segona fase de la tesi, un cop sistematitzada la informació recollida per Milà sobre el baleàric, ha consistit en l'estudi filològic i lingüístic de les notes (II i III parts de la tesi), amb un estudi previ sobre l'obra dialectològica publicada de Milà i la relació que manté amb el material que estudiem (I part). La II part de la tesi està formada per l'exposició ordenada dels fenòmens fonètics recollits per Milà sobre el baleàric amb els comentaris lingüísticofilològics que hem considerat pertinents per a la seva adequada comprensió. He exposat primerament, les dades referents al vocalisme i, posteriorment, les relatives al consonantisme, tot diferenciant sempre la informació corresponent als tres parlars que formen el baleàric. Un cop acabada aquesta secció, he passat a presentar les conclusions generals (III part) que es poden extreure de les notes estudiades i que han estat estructurades en

tres grans apartats i un corol·lari final. En el primer, he volgut presentar el sistema vocàlic dels parlars baleàrics que es dedueix de les notes milanianes, les seves característiques més remarcables i la probable relació que aquesta descripció vocàlica manté amb la classificació tripartita dels dialectes catalans que Milà va proposar el 1875 als *Estudios de Lengua Catalana*. En el segon, he sintetitzat la informació referents al consonantisme dels tres parlars baleàrics (separadament i en conjunt), a fi de palesar més fàcilment el quadre general de fenòmens que, segons Milà, caracteritzaven aquesta faceta de la fonètica del català insular. Així mateix, he remarcat les afinitats i dissemblances d'aquesta descripció amb la del consonantisme barceloní, ja que aquests dos estudis lingüístics milanians presenten unes connexions evidents. En el tercer apartat, he relacionat els conceptes i idees sobre la fonètica que s'infereixen de la descripció milaniana del baleàric amb les que apareixen a la resta de la seva obra lingüística, amb la finalitat de descobrir el bagatge teòric que fonamentava el pensament lingüístic de Milà sobre els sons del llenguatge humà. Amb aquesta última part pretenc remarcar el paper de Milà com a capdavanter de la lingüística catalana, ja que els estudis fonètics del segle XIX són el millor barem per copsar els inicis, sempre vacil·lants i condicionats per l'anterior tradició gramatical, dels estudis científics sobre la llengua d'un determinat país. Clou aquesta última part un corol·lari que intenta sintetitzar la importància de les notes inèdites sobre el baleàric que he estudiat en l'obra de Milà, en particular, i la lingüística catalana, en general. Incloc, així mateix, un apèndix amb la reproducció dels papers personals de Milà en què he basat la tesi que teniu a les mans.

No vull acabar aquesta presentació sense donar les gràcies a les persones que amb el seu consell, ajut i encoratjament han fet possible aquesta tesi. En primer lloc, he d'agrair al Dr. Josep Moran i Ocerinjauregui l'amabilitat, paciència i mestratge continuat amb què ha dirigit una tesi que, per circumstàncies diverses, ha durat molts anys. Així mateix, aprofito l'ocasió per

donar-li les gràcies, una vegada més, per haver dirigit la meva tesina de llicenciatura i per haver suggerit el tema que ha centrat la investigació que fonamenta aquesta tesi. També voldria expressar el meu reconeixement als Drs. Joan Veny, Joaquim Rafel i Manuel Jorba; als dos primers per haver-me ajudat i donat suport amb els seus consells i suggeriments al llarg de la realització d'aquesta tesi; al tercer, per tenir l'amabilitat d'informar-me detalladament sobre els materials dipositats al Fons Milà de Santander i encoratjar-me a estudiar-los. Tampoc no vull oblidar les facilitats de tot tipus que em va dispensar la direcció i el personal de la Biblioteca Menéndez y Pelayo de Santander entre el juliol i l'agost de 1992 per poder consultar i reproduir els papers personals de Milà, així com el suport i els consells dels meus companys del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona al llarg dels anys que ha durat la tesi.

Vull agrair especialment a la meva dona, Marisol Valldepérez i Castillo, l'encoratjament constant, l'enorme paciència i el suport personal de tot tipus que m'ha dispensat durant l'elaboració de la tesi i que ha estat decisiu perquè aquesta recerca hagi arribat fins al final.

A tots i a qui m'hagi pogut deixar involuntàriament, moltes gràcies novament.